

у ст. 91 КПК України в редакції 2012 р. У цих Кодексах обставинам, що підлягають встановленню у кримінальному провадженні, присвячено цілу низку процесуальних норм.

Отже, враховуючи викладене, можна зробити висновок, що встановлення події кримінального правопорушення як обставини, яка підлягає доказуванню у кримінальному провадженні, мало тривалий час свого історичного становлення. Значний період часу не існувало однозначного визначення обставин, які необхідно встановити, зокрема, події кримінального правопорушення, для прийняття законного, неупередженого та обгрунтованого рішення. Лише кодифікація процесуального законодавства України на початку 60-х років ХХ століття частково усунула цю проблему.

*Науменко А.В.,  
курсант ННІПСК НАВС*

## **ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ЩОДО НЕПОВНОЛІТНІХ**

Поряд із загальними положеннями, що належать до питань провадження в щодо осіб, які вчинили злочин, кримінальний закон передбачає певні особливості проведення досудового розслідування та судового розгляду справ про злочини, які вчиняються неповнолітніми. І з внесенням змін до КПК 1960р. ці особливості відокремлено в окремий розділ, які стосуються предмета доказування у діяннях, що вчиняються даними особами, затримання і взяття під варту, пред'явлення обвинувачення і допит неповнолітнього обвинуваченого, особливості судового розгляду та ін.

Встановлюючи дані особливості, законодавець виходив з психологічної характеристики цього віку, а саме: нестійкості психічних процесів, відсутності достатнього життєвого досвіду, знань, навичок, соціальної поведінки. Тобто така психофізична незавершеність процесу формування особи призводить до нездатності повною мірою ( на рівні дорослої людини ) усвідомлювати фактичні ознаки і суспільну небезпечність такого складного соціального явища як злочин, а також можливість адекватно оцінювати свою поведінку.

Тому враховуючи біологічні, психологічні та соціальні особливості неповнолітніх, закон, по-перше, забезпечує їх посилену кримінально-правову охорону, по-друге, є певні особливості досудового та судового розгляду справ про злочини, що вчиняються самими неповнолітніми. Ця позиція базується на міжнародно-правових актах, зокрема Декларації прав дитини, у Преамбулі якої зазначається, що: "принимая во внимание, что ребенок, ввиду его физической и умственной незрелости, нуждается в специальной охране и заботе, включая надлежащую правовую защиту".

**Актуальність теми.** Сучасна Україна перебуває на шляху демократичних перетворень. Політичні, економічні, соціальні та правові реформи, що проводяться в нашому суспільстві, безпосередньо стосуються всіх верств

населення, зокрема й неповнолітніх, які складають чверть населення країни. Ратифікувавши 27 лютого 1991 року Конвенцію про права дитини (1983 р.), Україна взяла на себе низку зобов'язань у сфері захисту неповнолітніх, які знайшли своє відображення в національному законодавстві. Прагнення України стати повноправним учасником міжнародного співтовариства призвело до ратифікації низки міжнародних документів, що стосуються захисту прав неповнолітніх, які вчинили злочин (Мінімальні стандартні правила, які стосуються відправлення правосуддя щодо неповнолітніх (Пекінські правила, 1985 р.) та ін.). На положення цих нормативних актів повинні спиратися як українські законодавці, так і правозастосовувачі, однак аналіз і зіставлення норм національного законодавства і міжнародно-правових документів свідчить про необхідність їх подальшого узгодження.

Суттєвий внесок у розробку теоретичних і практичних проблем, що виникають під час провадження в кримінальних справах неповнолітніх, зроблений в роботах багатьох науковців – фахівців не тільки у галузі кримінального-процесуального права, але й кримінального права, криміналістики та кримінології. Зокрема: З.А. Астемірова, Ю.В. Бауліна, В.Д. Бринцева, О.Х. Галімова, Л.М. Голубевої, Н.І. Гуковської, А.І. Долгової, А.Я. Дубинського, К.І. Дяченко, С.П. Єфимічева, В.С. Зеленецького, Л.Л. Каневського, В.П. Кашепова, В.В. Короля, Л.М. Кривоченко, О.С. Ланда, О.О. Левендаренка, В.В. Леоненка, Є.Д. Лукянчикова, Г.М.Міньковського, Є.Б. Мельникової, А.А. Музики, В.В. Ніколюка, Г.М. Омеляненко, В.Т. Очередіна, Д.П. Письменного, В.Я. Рибальської, Н.Ш. Сафіна, В.В. Сташиса, В.В. Шимановського, Н.В. Шость, В.Ю. Шепітька та інших.

Разом з тим, слід зазначити, що ці роботи виконані до прийняття нового Кримінально-процесуального кодексу України, окремі норми якого встановлюють особливості кримінально-процесуальної відповідальності неповнолітніх, які вчинили злочин. Крім того, переважна більшість з них присвячена аналізу лише окремих аспектів провадження в кримінальних справах неповнолітніх. У зв'язку з цим залишаються дискусійними проблеми правового статусу неповнолітнього, особливостей застосування щодо неповнолітнього заходів.

Вказані обставини й обумовлюють вибір теми дослідження та її актуальність.

**Мета і задачі дослідження.** Основною метою дослідження є науковий аналіз питань, що існують у теорії та практиці провадження в кримінальних справах неповнолітніх, а також визначення шляхів удосконалення та підвищення ефективності судочинства в цій категорії справ з урахуванням положень міжнародно-правових стандартів у нормативній базі України. Визначена мета дослідження зумовила необхідність розв'язання таких завдань: 1) обґрунтувати особливості провадження у справах неповнолітніх та визначити поріг настання кримінальної відповідальності, та чи можна понизити його до 12 років; 2) проаналізувати особливості провадження в справах про злочини що вчиняються особами у віці від 11 і до досягнення віку з якого настає кримінальна відповідальність; 3) визначити особливості допиту

неповнолітнього; 4) дослідити відповідність чинного кримінально-процесуального законодавства з вимогами міжнародних стандартів та сформулювати рекомендації щодо імплементації положень міжнародних актів у національне законодавство з урахуванням його особливостей.

Основним предметом наукового дослідження виступає власне сам неповнолітній, як особливий учасник досудового і судового розслідування.

Робота складається із вступу, трьох частин, в яких послідовно розглядаються всі питання, необхідні для найбільш повного розкриття досліджуваної теми і закінчується висновками.

Антисоціальна поведінка неповнолітнього, взаємозумовлена впливом факторів, у першу чергу зовнішнього соціального середовища, а також індивідуальними особливостями особи підлітка, які обумовлюють його індивідуальну реакцію на різні життєві ситуації.

Підлітковий вік (11-15 років) є перехідним, головним чином у біологічному значенні. В соціальному плані підліткова фаза- продовження первинної соціалізації. Як правило, всі підлітки цього віку- школярі, їх соціальний статус мало чи відрізняється від дитячого. Психологічно цей вік дуже нестабільний, звідси типові вікові конфлікти.

Юнацький вік(16-17 років) в біологічному плані – період завершення фізичного дозрівання. Юність - завершальний етап первинної соціалізації.

Процес засвоєння моральних і правових норм поведінки закінчується в підлітковому віці до 14-15 років. Ця обставина враховується законодавцем, який встановив кримінальну відповідальність з 16, а за деякі злочини з 14 років.

Необхідність спілкування і самоутвердження підлітка повинна бути реалізована в сприятливих умовах, на основі соціально-значимої корисної діяльності. Якщо з будь-яких причин цього не відбувається в неформальних підліткових формуваннях, вуличних компаніях у формі асоціальних проявів, воно може стати небезпечним криміналізуючим фактором.

До числа характерних особистісних особливостей неповнолітніх які скоюють злочини, відносять суттєві деформації їх моральних і правових ціннісних орієнтацій.

У них чітко фіксується позиція погодження чи «розуміння» більшості злочинів, заперечення і повного ігнорування власної відповідальності за протиправну поведінку.

В емоційно-вольовій сфері неповнолітніх, які скоїли злочин, найчастіше фіксують послаблення почуття сорому, байдуже ставлення до переживань інших, нестриманість, грубість, брехливість, несамокритичність, емоційну неврівноваженість, впертість, нечуйність до страждань інших, агресивність можна віднести до найбільш поширених характерних рис неповнолітніх злочинців.

Дуже важливо встановити середовище, в якому жив, спілкувався і виховувався неповнолітній. Для цього повинні бути детально досліджені умови життя і виховання неповнолітнього.

При провадженні та розгляді справи в суді про злочин неповнолітнього, крім обставин, зазначених у КПК України, необхідно також з'ясувати:

- вік неповнолітнього (число, місяць, рік народження);

- стан здоров'я та загального розвитку неповнолітнього;
- характеристику особи неповнолітнього;
- умови життя та виховання неповнолітнього;
- обставини що негативно впливали на неповнолітнього;
- наявність дорослих підмовників та інших осіб, які втягнули неповнолітнього в злочинну діяльність.

Розглядаючи характерні особливості провадження у справах неповнолітніх, можна зробити висновок, що поряд із загальними положеннями, що належать до питань провадження в справах щодо осіб, які вчинили злочин, кримінальний закон передбачає певні особливості проведення досудового розслідування та судового розгляду справ про злочини, які вчиняються неповнолітніми. Дані особливості виокремлено в окремий розділ, які стосуються предмета доказування у діяннях, що вчиняються даними особами, затримання і взяття під варту, пред'явлення обвинувачення і допит неповнолітнього обвинуваченого, особливості судового розгляду та ін.

Доцільно було б створити в системі судоустрою України окрему ланку судів, які б розглядали справи про злочини, вчинені неповнолітніми. Та забезпечити їх судьями не тільки з юридичною, але й з педагогічною освітою. Це в свою чергу, надасть можливість кваліфікованіше розглядати справи даної категорії.

*Неділько В. Г.,  
доцент кафедри нагляду за дотриманням  
законів органами, які проводять  
оперативно-розшукову діяльність,  
дідання та досудове слідство,  
Національна академія прокуратури України,  
заслужений юрист України*

## **ПОВНОВАЖЕННЯ ПРОКУРОРА ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ**

Новий КПК України (далі - КПК) покликаний удосконалити правове регулювання у сфері кримінально-процесуальної діяльності, привнести європейські цінності та принципи, перетворити неухильне дотримання прав людини у ключову ідею всього кримінального процесу, а також забезпечити реальну, а не задекларовану рівність процесуальних можливостей сторін кримінального провадження та утвердити змагальність процесу.

Безумовно, законодавець не міг не відтворити у КПК масиву тих процесуальних норм раніше чинного законодавства, які не втратили суспільного регуляторного значення, часом вдаючись при цьому до зміни їх редакції. Проте очікуване підвищення рівня кримінального судочинства визначатиметься новими нормами й інститутами, змінами у законодавчому регулюванні кримінальних процесуальних відносин.